

فتنه جمل نخستین انقلاب رنگ

■ هم‌پیمانی

طلحه و زبیر، برای پیشبرد مقاصد خود، از جناب عایشه ام‌المؤمنین، که پیش از قتل عثمان برای عمره به مکه رفته بود، درخواست کردند که به خون‌خواهی عثمان و انتقام از کشتگان وی، که اکنون از یاران نزدیک علی و سرداران او شده‌اند، با آنان همراه شود. ایشان در ابتدا استنکاف کرد اما پس از مدتی، سرانجام، خواست آنان را پذیرفت.

امیرالمؤمنین (ع) در خطبه ۱۷۱ نهج البلاغه به این نکته این‌گونه اشاره کرده است: «به سوی جنگ بیرون شدند در حالی که حرم رسول خدا صلی الله علیه و آله را به دنبال خود کشاندند».

بدین ترتیب، طلحه و زبیر و دیگر جدایی طلبان که می‌دانستند کارشان بدون همسر رسول خدا (ص)، که مورد توجه مردم بود به نتیجه نمی‌رسد با کسب موافقت ایشان سپاهی فراهم ساختند.

عبدالله بن عامر بن گریز و یعلی بن امیه نیز با اموال و شترهای بسیار (بنابر بعضی اخبار، با ۶۰۰ شتر و ۶۰۰ هزار درهم یا دینار) که خراج یمن بوده است، از یمن

خلافت امام علی (ع)، مردم از ایشان رویگردان شده‌اند و دیگر جایی در مدینه ندارند، از امام اجازه خواستند که برای انجام عمره به مکه روند. با این حال، امام فرمودند آنان به عمره نمی‌روند، بلکه قصد نیرنگ دارند.

طلحه و زبیر، برای توجیه پیمان شکنی خویش، مدعی شدند از ترس و با اکراه بیعت کرده‌اند و بنابراین تعهدی در فرمانبرداری از امیرمؤمنان (ع) ندارند.

■ نقش معاویه در جنگ جمل

به باور علامه طباطبایی، طلحه و زبیر، به تحریک معاویه دست به برپایی جنگ جمل زدند و طلحه و زبیر و یعلی بن منیه، با دستور سری معاویه در مکه جمع شده و مردم را علیه امام علی (ع) تحریک کردند. بنا بر گزارش ابن ابی الحدید، پس از آنکه علی (ع) برای معاویه نامه نوشت و از او درخواست بیعت کرد، معاویه نامه‌ای به زبیر نوشت که در آن آمده بود: «...همانا از مردم شام برای تو بیعت گرفتم، آنان دعوت مرا پذیرفتند و گروه گروه جمع شدند، پس کوفه و بصره را دریاب، مبادا پسر ابوطالب بر تو پیشی گیرد، چراکه مهم‌تر از این دو شهر وجود ندارد، پس از تو برای طلحه بیعت گرفتم، خون‌خواهی عثمان را آشکار کنید و مردم را به سوی آن بخوانید».

جنگ جمل را که در آن نماد مخالفان حضرت علی (ع) یک شتر سرخ‌موی بود باید نخستین انقلاب رنگی در نظر گرفت. مرور فتنه‌های صدر اسلام به‌ویژه دوره‌ای که مولای متقیان در رأس امور بودند برای تاریخ امروز درس‌های عجیب و کاربردی دارد. همان‌طور که می‌دانید در بازه‌ای کوتاه (حدود ۲۵ سال) بعد از رحلت پیامبر اکرم (ص) حکومت از منزل عصمت بیرون می‌رود. در نتیجه این اتفاق نوعی اشرافیت در لایه دوم اصحاب ریشه می‌دواند و همین موضوع حب دنیا را در قلب برخی از اصحاب جاگیر می‌کند.

امام علی (ع) در ذی‌الحجه سال ۳۵ هجری قمری، در پی اصرار و اتفاق نظر مردم از جمله مهاجران و انصار؛ زمام خلافت را به دست گرفت. طلحه و زبیر که نخست چشم به خلافت دوخته بودند، وقتی موفق نشدند و خلافت به امام علی (ع) رسید، انتظار داشتند به فرمانروایی ولایات برسند.

طلحه و زبیر از امام علی (ع) خواستند که امارت کوفه و بصره را به آنان دهد، ولی امام (ع) رضایت دادن به ولایت طلحه و زبیر بر کوفه و بصره را همانند رضایت دادن به معاویه در شام دانست و با این خواسته آنان مخالفت کرد.

چهار ماه پس از به خلافت رسیدن علی (ع)، طلحه و زبیر که دریافتند با

